

Predgovor

U hrvatskoj političkoj povijesti i kulturi postoje dva mita o političkoj toleranciji. Prvi je mit o Zvonimirovu prokletstvu, mit koji govori o tome da se teško postiže narodno slaganje i da zavist priječi jedinstvo i smeta napretku. Taj mit ne dopušta manjinu, ne prihvaća da broj ne jamči istinitost i da slaganje lako preraste u jednoulje. Osim što je neistinita, ta tvrdnja je opasna za demokraciju. U demokraciji postoji pravo misliti različito, izraziti svoje mišljenje i dužnost boriti se za svoj stav. Mit pretpostavlja da je lako i jednostavno biti u pravu, da je ugodno biti u manjini, i da se smije pognuti glava i zašutjeti kada se čuju glasovi neznanja i nerazuma. Uostalom, obično manjina ima nove ideje i zamisli.

Drugi mit je mit o hrvatskoj šutnji. Takav mit lako nastane u narodu koji je malobrojan i u kojemu postoji kristalizirano iskustvo da »oni koji se miješaju u javne poslove često bijedno završavaju, a to i zaslužuju« (Voltaire, *Candide*). Taj je mit opravdanje za oportuniste ili tek strašljivce. Osim što je politička šutnja moralno neprihvatljiva, ona je temelj krivih odluka i loše vlasti. Šutnja i oportunizam nisu moralno zlo, već politička disfunkcija i demokratski deficit. Najviše pak štete u vremenima promjena, kada se događaju i najavljuju velike promjene. Mitovi nastaju na podlozi stvarnih činjenica, imaju stvarne posljedice. Stvarna posljedica je nedovoljna rasprava o Hrvatskoj danas, što jesmo i kuda idemo. I opet se ne radi o broju, već o potrebi da raspon ideja i stavova bude širi. To je i opravdanje za pretenciozne naslove – Hrvatska danas.

Ovaj je zbornik nastao na temelju znanstvenoga skupa »Hrvatska – kako sada dalje«, održanog na Sveučilištu u Zagrebu 25. listopada 2007., u organizaciji Centra za demokraciju i pravo *Miko Tripalo* i

Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Skup i knjiga nastavak su znanstvenog savjetovanja »Hrvatska – kako dalje: zadanosti i mogućnosti«, održanog u siječnju 2004., i istoimene knjige, objavljene šest mjeseci kasnije. Taj je skup, kao prva javna inicijativa Centra, proizašao iz spoznaje o potrebi otvaranja trajnijega dijaloga o strateškim pitanjima pravnog i političkog ustroja, socijalnog i ekonomskog razvoja te kulturnog identiteta Hrvatske u uvjetima globalizacije i europske integracije. Na temelju njegovih spoznaja Centar je organizirao veći broj skupova i objavio nekoliko publikacija. Od njegova se održavanja i u Hrvatskoj dosta toga promijenilo. Zato je Centar, ponovno u suradnji s Pravnim fakultetom, organizirao skup kako bi se raspravilo o okviru promjena i o nužnim reformama koje odgovaraju sadašnjemu trenutku Hrvatske.

Knjiga se sastoji od tri dijela. Prvi dio usredotočuje se na pitanje političkog sustava i potrebnih reformi, s posebnim naglaskom na pitanje krize i reforme pravosuđa. Drugi dio se odnosi ponajprije na pitanja društvenih vrijednosti mladih i reforme obrazovanja, a treći donosi niz priloga o socijalnoj državi, socijalnom kapitalu i hrvatskom identitetu. Navedene teme ujedno su najava sljedećih aktivnosti Centra za demokraciju i pravo *Miko Tripalo*.

Prvi dio knjige »Društveni i politički okviri promjena« donosi šest radova koji se usredotočuju na reforme političkog sustava i posebno na reformu pravosuđa te na političke, pravne, socijalne i kulturne okvire koji takve reforme mogu potaknuti ili otežati. **Josip Kregar** pokazuje da u Hrvatskoj arogancija i neznanje idu zajedno, da ih prate površnost i neodgovornost, a iza svega je opsjenarska politika. Rješenje je u reformama političkog sustava koje će vratiti povjerenje u odgovornu i učinkovitu vlast. Političkog povjerenja i legitimnosti nema bez odgovornosti. Cijena političke moći je odgovornost, a odgovornosti nema bez kritičke javnosti kao glavnoga sredstva protiv degeneracije vlasti. Nije rješenje u nekakvu posebnom političkom angažmanu znanstvenika. Autor zaključuje da je demokratska politika prevažna da bi se ostavila političarima i strankama. Za stvarnu je promjenu potrebno da se na političkoj sceni pojave ljudi koji su odgovorni i poštteni. **Ivo Josipović** pokušava odgovoriti na pitanje zašto imamo

toliko sjajnih, posebno mladih sudaca, a tako neuspješno pravosuđe, zašto se o potrebi reforme pravosuđa toliko javno govori i ono uživa sve manje povjerenja građana, a suci su neskloni da bilo što učine da se stanje promijeni. Autor dokazuje da se glavni problem krije u nedostatku svijesti o tome što neovisno i efikasno pravosuđe jest, pa je stoga kriza pravosuđa kriza cijeloga društva, napose pravne struke, a reforme nema bez reforme svijesti, reforme »u glavama ljudi«. Ona se prije svega mora dogoditi u glavama sudaca, u glavama »dobrih sudaca«, koji se mogu smatrati krivcima za takvo stanje, jer oni su trebali biti glavni akteri promjene. Oko lošeg pravosuđa ciglama sudačke neovisnosti podignut je »kineski zid«, koji priječi utjecaj društva i potiče sudački autizam. Kako bi se to promijenilo, smatra autor, potrebno je krenuti od početka: reformirati Državno sudbeno vijeće, prije svega izmijeniti njegov sastav, ojačati poziciju i odgovornost ministra pravosuđa, povećati ovlasti i odgovornost predsjednika sudova u upravljanju poslovanjem suda, uvesti obveznu stalnu edukaciju sudaca. **Petar Novoselec** ocrtava loše stanje u hrvatskome pravosuđu te posebno upozorava na nezadovoljavajuću stručnost, slab radni učinak i sudačku neodgovornost. Nezadovoljavajuća stručnost znatnim je dijelom posljedica masovne čistke provedene 1990-ih, koja se legitimirala kriterijem »domoljublja«, a dijelom prepuštanjem stručnog usavršavanja volji pojedinaca. Neodgovornost je proistekla iz pogrešno shvaćene neovisnosti. I on kao ključnu točku ističe promjenu sastava DSV-a, tako da u vijeću suci nemaju prevlast, kako bi se ojačala njegova odgovornost i kritičnost prema funkcioniranju pravosuđa i sudaca. U pomnoj normativno-pravnoj analizi, dijelom pravnosociološkoj, **Mihajlo Dika** usredotočuje se na uspostavljanje i provedbu načela o neovisnosti sudstva u socijalističkoj i u postsocijalističkoj Hrvatskoj početkom 1990-ih, pokazujući da nije nastupio očekivani prijelom između starog i novog sustava u reguliranju i ostvarivanju toga načela. U tom razdoblju nije ostvareno načelo trodiobe vlasti, jer je ustavna pozicija sudstva djelovanjem drugih dviju grana vlasti suspendirana, a sudstvo je bilo u izvanustavnom stanju. Uz to, tijekom toga razdoblja došlo je do lustracije sudaca (oko 40% sudaca napustilo je pravosuđe) metodama koje su odgovarale

općem stanju pravnosti sustava, a kadrovska je politika dovela do pogoršanja toga stanja. U prilogu **Daše Galogaža-Primorac** dan je kritički pogled na sudstvo iz iskustva nekadašnje sutkinje Upravnoga suda. Autorica posebno upozorava na niz problema vezanih za stanje u državnoj upravi, koja pridonosi neefikasnosti sudstva i ugrožavanju prava građana jer proizvodi protuzakonite upravne akte (tako je u deset godina, od 1996. do 2005., prihvaćeno čak 44% tužbi), a zbog političke ovisnosti i poslušničkoga mentaliteta nesposobna je samu sebe reformirati. **Vlasta Ilišin** usredotočila se na pitanje odnosa političkih vrijednosti i stavova hrvatskih građana i političke elite kao segmenta političke kulture, a na temelju podataka dvaju empirijskih istraživanja provedenih 2004. Ta su istraživanja pokazala da je politička elita liberalnija od građana, ali da postoje i znatne razlike unutar građana. I građani i elita prihvaćaju ustavno proklamirane demokratske vrijednosti, ali građani u nešto manjoj mjeri razumiju demokratska pravila. Politička elita je razmjerno tolerantnija i liberalnija od građana, što je posljedica više razine obrazovanja političara i njihovoga političkog iskustva. Uočeno je i da kod mlađih građana, iako su prosječno najniže obrazovani, postoji znatan potencijal za prihvaćanje liberalne demokracije, jer su liberalniji i tolerantniji ne samo od starijih, nego i od lokalne političke elite. To pokazuje da nacionalna politička elita može saveznika za promjene u liberalno-demokratskom smjeru naći u dijelu mladoga naraštaja.

U drugome dijelu knjige »Obrazovanje i razvoj« objavljeno je pet priloga koji se bave važnošću obrazovanja za ekonomski i društveni razvoj te problemima u osiguranju gospodarskoga napretka. **Gvozden Flego** upozorava na potrebu jasne spoznaje i distinkcija u shvaćanju odnosa društva, znanosti i obrazovanja u razvijenome svijetu. Visokorazvijena društva su društva utemeljena na znanosti, jer je u njima znanost glavna proizvodna snaga. U takvim društvima obrazovanje kao učenje znanja i umijeća te osposobljavanje za suživot i suradnju imaju strateški značaj za pojedince, ali i za cijele zajednice. Za europske zemlje i Europljane Bolonjski proces, na znanosti utemeljen sustav obrazovanja koji treba obrazovati ljude za društvo utemeljeno na znanosti i pripremiti ih za što efikasnije visoko obrazovanje, nema

isključivo za cilj podizanje razine europske konkurentnosti i dobrobiti, nego i nastojanje oko osnova europskoga suživota i zajedništva. S obzirom na te ciljeve i kriterije, hrvatski je sustav obrazovanja zastario – sadržajno i metodski, a umjesto korjenitih promjena uvode se kozmetičke preinake (npr. HNOS). Promjene u visokom obrazovanju ostale su na formalnoj razini, a osiguranje nužnih uvjeta (nastavnici, prostor, oprema) i primjena predviđenih standarda i evaluacija, posebno nastavnika, nije obavljena. Rezultat je neujednačenost te sve veći jaz između razvijenoga svijeta i nas. **Ivan Rimac** razmatra prepreke razvoju obrazovnog sustava u Hrvatskoj. Promjena nepovoljne obrazovne strukture radne snage ne može se postići konceptom prirodne obnove stanovništva smjenom generacija, jer on nudi sve veće zaostajanje za drugim zemljama u regiji. Promjene se mogu izvesti samo na jasno osmišljenome modelu koji će moći ukloniti prepreke u obrazovnom sustavu, gospodarstvu i upravi te osigurati otvorenost, konkurentnost i efikasnost obrazovnog sustava. Dugoročna strategija razvoja sektora obrazovanja trebala bi se temeljiti na ideji uspostave tržišta obrazovnih usluga i na tržišnim kriterijima vrednovanja svih elemenata obrazovnog sustava, što podrazumijeva duboke promjene u sustavu (razdvajanje akademske i strukovne vertikale, uspostavu mehanizma mjerenja obrazovnih postignuća, razdvajanje sustava licenciranja od sustava poučavanja, sustav vrednovanja kvalitete obrazovnih ustanova, financijsku autonomiju obrazovnih ustanova i dr.). Iz spoznaja i iskustva vrhunskog menadžera i predsjednika Nacionalnog vijeća za konkurentnost **Darko Marinac** pokazuje koliko je ulaganje u obrazovanje ključ ekonomskog napretka. Povećanje konkurentnosti zemlje zahtijeva znatno povećanje ulaganja u obrazovanje, posebno u visoko obrazovanje, podrazumijeva i povećanje ulaganja privatnog sektora u obrazovanje. Time bi se obrazovanje povezalos potrebama gospodarstva te poticalo cjeloživotno obrazovanje kao bitno načelo europske koncepcije obrazovanja. U tom je smjeru Nacionalno vijeće za konkurentnost predložilo povećanje apsorpcije novih tehnologija, širenje i korištenje interneta i druge preporuke za povećanje konkurentnosti Hrvatske. **Mladen Vedriš** razmatra odrednice postojećega ekonomskog stanja i aktualna ekonomska i pravna ograničenja kao

polazište za zahtijevanje bržih i jačih promjena, koje bi donijele zaokret u gospodarskome razvoju. Taj se zaokret temelji na stvaranju pretpostavki da industrijski sektor postane glavni motor razvoja, te da se strukturnim promjenama potakne konkurentnost, socijalno partnerstvo te fleksibilizacija i sigurnost na tržištu rada. Takav zaokret podrazumijeva i promjenu u javnoj i političkoj eliti, prije svega u razvijanju svijesti o odgovornosti za ekonomski razvoj i upravljanje reformskim procesima. U kratkom prilogu **Dragomir Vojnić** je upozorio da se naše zaostajanje ne može svesti na posljedice nametnutog rata, nego su mu uzroci u velikim pogreškama ekonomske i ukupne politike. Pri tome je loša politika stvorila okvir koji je onemogućio da Hrvatska bude na čelu zemalja s uspješnom tranzicijom te da se priključi Europskoj uniji.

U trećem dijelu knjige »Akteri promjena« razmatra se široki raspon tema povezan s pitanjem kako ostvariti nužne promjene, koje ga snage mogu ostvariti, koji su njihovi potencijali te u kojim se uvjetima oni mogu najučinkovitije iskoristiti. Prilog **Igora Dekanića** o položaju Hrvatske u mogućim energetske i geopolitičkim krizama pokazuje kako se napušta dosadašnja apsolutizacija tržišta u korist veće i osmišljenije uloge vlade. Analizirajući prilike na globaliziranom tržištu nafte i plina početkom XXI. stoljeća, koje obilježava sve veća politizacija i neizvjesnost, autor upozorava na to da je energetska sigurnost postala glavnim ciljem energetske politike država, pa je u tom smislu Europska unija već najavila zaokret u energetske strategiji. Takva situacija bitno određuje potrebu za razradom fleksibilne energetske strategije Hrvatske, koja povećanjem energetske sigurnosti može ne samo povećati razinu nacionalne sigurnosti, nego i osigurati dugoročnu stabilnost ekonomskog rasta. **Vlado Puljiz** u svom tekstu o trendovima i izazovima hrvatske socijalne države nastavlja raspravu otvorenu njegovom opsežnom raspravom u zborniku *Hrvatska – kako dalje: zadanosti i mogućnosti*. Sada se usredotočuje na promjene u socijalnoj politici nakon 2000. te na naznačivanje mogućega trenda razvoja. Autor pokazuje da je u početku toga razdoblja došlo do relativne stabilizacije gospodarstva te povećanja zaposlenosti i smanjivanja nezaposlenosti, ali su se nastavili nepovoljni demo-

grafski trendovi. Smanjena je uloga države u distribuciji socijalne dobrobiti i nastavljena neoliberalna politika redukcije socijalnih troškova. Međutim, od 2004. u socijalnoj je politici došlo do nekih širenja prava i novih socijalnih izdataka (povrat duga umirovljenicima, korekcija »novih mirovina«, povećanje nekih obiteljskih prava i naknada, rast izdataka za prava branitelja). Autor predviđa da se može očekivati proturječan trend: s jedne strane, povlačenje države iz dijelova sustava izloženih intenzivnijemu djelovanju tržišta, a s druge strane, opsežniju intervenciju države u demografskoj sferi, odgoju, obrazovanju, tržištu rada, socijalnom uključivanju i jačanju socijalne kohezije, a to podrazumijeva transformaciju socijalne države od pasivne i protektivne, prema aktivnoj i produktivnoj ulozi u društvu. Na kraju trećega dijela i cijeloga zbornika objavljena su dva opsežna rada, različitoga metodološkog usmjerenja. **Zoran Šućur** u studiji o ljudskom (obrazovanje, zdravlje, obučavanje) i sociokulturnom (povjerenje, udruživanje, poštivanje normi) kapitalu siromašnih u Hrvatskoj svoju analizu temelji na podacima iz Europskog istraživanja o kvaliteti života iz 2003. te na podacima o povjerenju u institucije iz istraživanja siromaštva u Hrvatskoj 2004. Autor pokazuje da postoje sličnosti između općenito niske razine ljudskoga i socijalnoga kapitala između siromašnih u zemljama EU i u Hrvatskoj, ali postoje i važne specifičnosti. Siromašni u Hrvatskoj imaju nižu razinu ljudskoga i socijalnoga kapitala u svim bitnim dimenzijama od siromašnih u EU: imaju nižu razinu obrazovanja, manje povjerenja u ljude, rjeđe se uključuju u aktivnosti dobrotvornih organizacija, volonterski rad i političke procese. Autor zaključuje da je neophodno podići razinu osobito ljudskoga kapitala (primjerice produženjem obveznog školovanja, uključivanjem odraslih u cjeloživotno učenje), ali i stvarati poticajne prilike za razvoj sociokulturnoga kapitala. **Goran Sunajko** u radu o politici identiteta nastoji upozoriti na potrebu identificiranja neke europske identitetske točke te je traži u tradiciji europskoga socijalnog mišljenja, osobito u pluralizmu ideja koje su sukonstituirale europsku noviju povijest. Europske su države i tradicije njihovoga mišljenja međusobno različite, više nego što je to Europa kao cjelina naspram ostatku svijeta, no to ne odaje njezinu nejedinstvenost, već, naprotiv,

misaono jedinstvo suprotnosti koje se može pomiriti u socijalnome. Autor prikazuje hrvatsku socijalnu tradiciju označujući je mjestom njezina identiteta unutar europske socijalne misli.

Na kraju knjige dodane su kratke bilješke o autorima te kazalo imena i pojmova.

Zahvaljujemo se svima koji su pomogli u pripremi znanstvenoga skupa i ovoga zbornika.

Josip Kregar
Gvozden Flego
Slaven Ravlić